

Laudáció az Egyetemi Könyvtár Magyar Örökség díjjal való kitüntetése alkalmából

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

1561 tavaszán érkeztek meg az első jezsuiták Nagyszombat városába, ahová 18 évvel azelőtt menekült a török által megszállt Esztergom érseke. Mátyás egykori híres könyvtárának nagy része már elpusztult, vagy szétszóródott. Európa nyugati, s déli felén a reneszánsz utolsó virágzása zajlott. Ezidőtájt alkotott Veronese és Tintoretto Velencében, s ekkor jelentette meg Konrad Gerner svájci természettudós *Bibliotheca universalis* című munkáját, megalapozva a tudományos bibliográfia készítését. A katolikus megújulás vezető ereje, a jezsuita rend már túl volt első akadémiajának, az 1548-ban létesített Messinai Egyetemnek megalapításán. Európában már legalább nyolcvan egyetem működött, sőt a spanyolok már az újvilágban is sorra hozták létre az új univerzításokat.

Ilyen körülmények között Magyarország tulajdonképpen missziós területnek számított, ahová Oláh Miklós esztergomi érsek hívta be a Bécsben már működő jezsuitákat. A magyar területre először lépő jezsuiták egy már jól kipróbált és sok helyen sikerrel alkalmazott oktatási rendszer birtokában érkeztek. A jezsuita kollégiumoknak szerves részét alkották a könyvtárak is, így 1561 nem csak a rend magyarországi megtelepülésének első dátuma, de egyben a mai Egyetemi Könyvtár őseinek alapítási időpontja is. Az első fél évszázad viszontagságos története megszűnésekből és újrakezdésekből állt. 1616-tól a kollégium és a könyvtár már tartósan Nagyszombat városában működött, amelyhez az Egyetemi Könyvtár történetének csaknem fele, azaz 216 év kötődik. A 17. században e könyvgyűjtemény számban még nem volt kiemelkedő, de tartalmában már akkor is egyedi volt a korabeli Magyarországon. A könyvtár nem csupán a jezsuita rend térítő munkáját szolgálta, de az első magyar egyetemen oktatott valamennyi tudomány, korának legfontosabb szakirodalmát próbálta összegyűjteni. A teológián és filozófián kívül, amelyek esetében a protestáns szerzők munkáit is beszerezték, hiszen ismerniük kellett azt, amivel vitatkozni akartak. Megvoltak még a kor híres orvostudományi, matematikai, csillagászati, földrajzi és más tudományok alapművei. A 18. század közepére néhány tízezer kötetből álló gyűjtemény már a Nagyszombati Egyetem szép barokk könyvtártermében volt elhelyezve, mint az ország első, nem kizárólag főúri, vagy egyházi célokat szolgáló könyvtára.

A könyvtár az egyetemmel együtt 1777-ben Budára, a királyi várba, majd 1784-ben mai helyére a pesti ferencesek épületébe költözött. Ebben az időben már köteles példány joggal rendelkezett és ettől kezdve jó ideig a nemzeti könyvtár szerepét is betöltötte. II. József

idején ide szállították be a felosztatott szerzetesrendek könyvanyagát, így a gyűjtemény mind számban, mind értékben sokat gyarapodott. A könyvtár 185 középkori kódexet őriz, köztük 14 eredeti corvinát és 8 magyar nyelvűt. Itt érdemes megemlíteni, hogy 1876-ban az orosz-török háború előestéjén a pesti egyetemi ifjúság törökbarát tüntetést tartott és díszkardot küldött a török nagyvezírnek. II. Abdulhamid szultán e gesztusra válaszul 35 olyan középkori kódexet ajándékozott az Egyetemi Könyvtárnak, amelyeket még II. Szulejmán csapatai vittek el Budáról, a királyi könyvtárból. A nagyhírű kódexek mellett, az 1200 ösnyomtatvány, a több mint 10 ezer antikva, a 15 ezer barokk dokumentum a 17. századból és a legnagyobb magyarországi 18. századi gyűjtemény a magyar nemzet kulturális örökségének kiemelkedő része, amely bizony az eddiginél nagyobb figyelmet és megbecsülést érdemel.

1876-ban a kiegyezés utáni Magyarország egyik legelső nagy felsőoktatási beruházása volt az új könyvtárpalota felépítése. Ez az épület, mint az ország és a főváros első nagy nyilvános könyvtára akkoriban óriási feladatot látott el. Nem csupán a rohamosan növekvő számú budapesti egyetemi ifjúságot, de a főváros közönségét is ki kellett szolgálnia. A könyvtár történetének egyik legvirágzóbb periódusa volt a dualizmus időszaka, amikor kialakultak, részben máig meglévő nagy gyűjteményei, amikor a finanszírozás közelített a megfelelőhöz és a könyvtár anyagának korszerű feltárása is megkezdődött.

A vesztes első világháború után a vegetálás évei következtek, amikor alig volt pénz a gyarapodásra és a fejlődésre. Az Egyetem vezetése azonban szigorúan vigyázta az intézmény értékeit és érdekeit és a Könyvtár végül is nem lett része az ekkor felálló Országos Magyar Gyűjteményegyetemnek. Egy rövid javuló periódus után ismét újra háborús évek következtek, s szerencsére Budapest ostroma során a gondviselés megóvta a Könyvtárat a nagyobb pusztulástól.

A kommunista diktatúra időszakától kezdve a könyvtár gyűjtőköre szűkült, hiszen már nem szolgálhatta ki az egyre szélesedő budapesti egyetemi szféra minden igényét. Az Egyetemi Könyvtár a humán tudományok egy részének lett alapvető gyűjteménye, a filozófia, a közép- és újkor egyetemese története s még néhány más területen igyekezett a legfontosabb műveket még a legdurvább diktatúrában is beszerezni. Az akkori főigazgató ügyes húzása volt, hogy a Könyvtárat az ateizmus és valláskritika alapkönyvtárának jelentette ki és ezzel az ürüggyel olyan műveket is meg lehetett vásárolni, amelyeket egyébként tiltottak volna. Érdemes azt is megjegyezni, hogy a könyvtár 1948 és 1956 után is sok politikai okból száműzött tudósok adott évekre biztonságot és menedéket, vagyis asyllumnak számított. Közülük érdemes megemlíteni Bibó István és Borzsák István nevét. A Könyvtár ez időben kulturális, tudományos műhelyként is működött, ahol a tanári olvasóban tudós professzorok

dolgoztak hetekig, s eszmét cseréltek fontos kérdésekről, miközben persze a szabad gondolkodásnak határokat szabott a puhuló, de mégis csak diktatórikus rendszer.

A rendszerváltás óta óriási kihívás előtt áll az intézmény és az egyetem egész könyvtári hálózata. Az Egyetemi Könyvtárban jelentős lemaradást kell behozni az állomány elektronikus feltárásában, retrospektív feldolgozásában, a modern adatbázisok beszerzésében, a digitális technikai alkalmazásában, és általában abban, hogy a Könyvtár megfeleljen a 21. század informatikai forradalma követelményeinek. Emellett nem feledkezhetnek meg az Egyetemi Könyvtár nemzeti kulturális küldetéséről sem, és gondoskodni kell e nemzeti értékek minél biztonságosabb őrzéséről és korszerű feldolgozásáról.

Hölgyeim és Uraim!

„Sit bona librorum ... , neu fluitam dubiae spe pendulus horae”, vagyis *„Légyen elég könyvem, ... s ne féljek a percek rabláncán, hogy mit hoz a holnap”* írja Horatius egyik levelében. Valóban a könyvtár az emberiség tudásának tárháza. A jövő talán más adathordozón akarja majd megőrizni e tudást, de az eredeti feladat sohasem fog változni. Az emberiség szellemi termékeit, alkotásait kötelező megőrizni az utókor számára és biztosítani kell, hogy ezek az információk minél szélesebb társadalmi rétegekhez jussanak el. Az intézményben 15 nemzedék magyar tudósai és egyetemistái használták ezeket a könyveket. Az Egyetemi Könyvtárban a magyar tudósok, tanárok, politikusok és művészek hosszú sora kapta meg azokat az alapokat, amelyek segítették őket későbbi pályájukon. Ezt a szolgálatot kell ellátnia a továbbiakban is. Azt kell tenni, amit Vörösmarty Mihály tanácsolt híres versében:

„Rakjuk le, hangyaszorgalommal, amit

Agyunk az ihlett órákban teremt.

S ha összehordtunk minden kis követ,

Építsük egy újabb kor Babelét,

Míg oly magas lesz, mint a csillagok.”

Köszönöm figyelmüket!

Szögi László